

HET NIEUWE LEERPLAN- CONCEPT BASISONDERWIJS IN HET REFERENTIEKADER VOOR ONDERWIJSKWALITEIT

Op 20 september 2016 is het Referentiekader voor Onderwijskwaliteit (ROK) voorgesteld. De onderwijsinspectie, pedagogische begeleiding en onderwijskoepels hebben samen dit ROK uitgewerkt. Ook Katholiek Onderwijs Vlaanderen heeft eraan meegewerkt. Dit referentiekader is bedoeld als mogelijke leidraad voor scholen om te komen tot een schooleigen kwaliteitsbeleid. De ontwikkelaars formuleren in het ROK een aantal kwaliteitsverwachtingen, die ze verduidelijken in kwaliteitsbeelden. De onderwijsinspectie bouwt op basis van dat kader haar vernieuwd kwaliteitstoezicht uit. Ook binnen het katholiek basisonderwijs zullen schoolleiders en onderwijsondersteuners, vanuit de eigen visie en expertise, met dat referentiekader aan de slag gaan. Dat de implementatie van ROK in de basisschool samenvalt met die van het nieuwe leerplanconcept Zin in leren! Zin in leven!, biedt kansen om beide met elkaar te verbinden. In dit artikel geven we daartoe alvast een eerste aanzet door de mogelijkheden te duiden om vanuit Zin in leren! Zin in leven! aan kwaliteitsontwikkeling te doen.

De rol van het leerplanconcept binnen de school

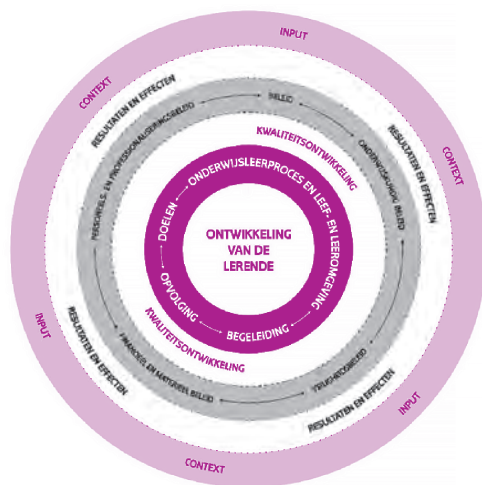
Zin in leren! Zin in leven! is een leerplanconcept dat in de eerste plaats houvast wil bieden voor de realisatie van samenhangend en kwalitatief hoogstaand onderwijs in de dagelijkse praktijk. Daartoe stelt het leerplanconcept op duidelijke en heldere wijze het gemeenschappelijk curriculum voor, lees: de minimaal te realiseren doelen. Daarbij wijzen de auteurs onder de noemer 'mede-eigenaarschap over het leerplanconcept verwerven' op de inhoudelijke beleidsruimte die *Zin in leren! Zin in leven!* laat voor de school. Ze roepen de leerplangebuiters op om die beleidsruimte ten volle te benutten. Op schoolniveau kan dat door een schooleigen realisatie van *Zin in leren! Zin in leven!* via didactische en pedagogische arrangementen die het best aansluiten bij de context van de school en bij de leervragen van de leerlingen. Aanvullend bij de generieke doelen van het leerplanconcept kan de school eigen doelen vooropstellen of specifieke klemtonen leggen. Op lerarenniveau vertaalt het eigenaarschap zich in het engagement van leraren om, op maat van hun leerlingengroepen en individuele leerlingen, doorlopende ontwikkeltrajecten uit te stippelen met oog voor verticale en horizontale samenhang. Leraren kunnen daarbij *Zin in leren! Zin in leven!* hanteren als een instrument dat helpt om de harmonische ontwikkeling van hun leerlingen te bewaken, zonder blinde vlekken of onnodige drempels in het leertraject.

Kwaliteitsverwachtingen en kwaliteitsbeelden

Het ROK gaat ervan uit dat beleidskrachtige scholen, wanneer ze vormgeven aan hun onderwijs, keuzes maken waarbij ze rekening houden met de context en de input van de school. Onder context begrijpt ROK onder andere de administratieve, structurele, bestuurlijke gegevens en de historische achtergrond, de socio-economische en andere kenmerken van het werkgebied, de schoolinfrastructuur, de beschikbare middelen en regelgeving. Bij de input gaat het om aandacht voor de kenmerken van de lerenden, van de ouders en de thuisomgeving, van het schoolteam en van de bestuursleden. Ook bij *Zin in leren! Zin in leven!* is beleidsmatig maatwerk een uitgangspunt.

De kern van ROK bestaat uit kwaliteitsverwachtingen. Die kwaliteitsverwachtingen zijn in vier rubrieken geordend, waarvan twee met subrubrieken:

- **resultaten en effecten**
- **ontwikkeling van de lerenden**
 - doelen voor de lerenden
 - het onderwijsleerproces en de leef-en leeromgeving
 - begeleiding
 - opvolging
- **kwaliteitsontwikkeling**
- **beleid**
 - algemeen beleid
 - onderwijskundig beleid
 - personeels- en professionaliseringsbeleid
 - financieel en materieel beleid
 - veiligheidsbeleid

Iedere kwaliteitsverwachting wordt verduidelijkt in een kwaliteitsbeeld. Een kwaliteitsbeeld beschrijft welke elementen van belang kunnen zijn om een kwaliteitsverwachting in te lossen.

Bijvoorbeeld:

Kwaliteitsverwachting:

De school communiceert transparant over haar werking met alle betrokkenen.

Kwaliteitsbeeld:

De school voert een actieve communicatie met interne en externe belanghebbenden over haar doelen, resultaten, effecten en (onderwijskundige) ontwikkelingen. Ze creëert hiervoor voldoende mogelijkheden tot open dialoog.

Zin in leren! Zin in leven! reikt doelen voor de lerenden aan

Kijken we als leerplanmaker naar ROK, dan springt de rubriek 'doelen voor de lerenden' in het oog. Wanneer we de onderliggende kwaliteitsverwachtingen en -beelden bekijken, ontdekken we meteen kansen om daaraan te werken vanuit *Zin in leren! Zin in leven!*

Het schoolteam realiseert doelgericht een brede en harmonische vorming die betekenisvol is

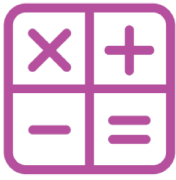
Die kwaliteitsverwachting vult de Zill-school in, wanneer ze inzet op zowel de persoonsgebonden als de cultuurgebonden ontwikkeling. De respectievelijk vier en zes onderliggende ontwikkelvelden met hun onderliggende ontwikkelthema's herinneren de leraren aan alle componenten van de harmonische ontwikkeling. Dankzij de digitale leerplanomgeving is het eenvoudig om na te gaan in welke mate er binnen een bepaalde periode op elk van die ontwikkelthema's gefocust is. Stellen leraren vast dat ze bepaalde ontwikkelingen te weinig nagestreefd hebben, dan kunnen ze meteen bijsturen. Sowiesso stelt *Zin in leren! Zin in leven!* duidelijk dat de opgenomen

generieke doelen het gemeenschappelijk curriculum vormen voor elke leerling in het gewoon basisonderwijs. Dat de leer- en leefstof met elkaar verbonden zijn, staat bij *Zin in leren! Zin in leven!* als een paal boven water. Een uitgangspunt is namelijk dat het onderwijs in de basisschool a priori wereldoriënterend onderwijs moet zijn en dus gericht op leren in en met de werkelijkheid evenals in betekenisvolle contexten.

Het schoolteam hanteert doelen die sporen met het gevalideerd doelenkader en zorgt voor samenhang tussen de doelen

Zin in leren! Zin in leven! legitimeert onderwijs. Dat houdt in dat het voldoet aan de maatschappelijke verwachtingen én aan het specifieke opvoedingsproject van Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Respectievelijk gaat het daarbij om een geldende concordantie tussen de doelen uit het leerplanconcept en de ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor het gewoon basisonderwijs en om de realisatie van de Opdrachten voor het Katholiek basisonderwijs in Vlaanderen. Onder de ontwikkelthema's zijn generieke doelen opgenomen. Die gelden gedurende de volledige basisschool en bieden houvast aan scholen die op basis daarvan tot horizontale samenhang komen. ►

Bijvoorbeeld:

Ontwikkelveld:
ONTWIKKELING VAN WISKUNDIG DENKEN (WD)

Ik bedenk hoe ik mijn wiskundige bagage kan gebruiken om een probleem aan te pakken. Ik doe dit met vertrouwen en plezier.

Ontwikkelthema:
Logisch en wiskundig denken (WD|w)

Ik kan logisch redeneren en zet wiskunde handig en inzichtelijk in.

Generiek doel:
WD|w3 Wiskundige problemen oplossen in betekenisvolle situaties en de redeneringen daarbij onderbouwen, bijsturen, weergeven en beoordelen

Horizontale samenhang: aan dit doel wordt gewerkt binnen verschillende contexten:

Wereldoriëntatie

Tijdens een natuurwandeling stellen de leerlingen van een vijfde leerjaar zich de vraag hoe ze de hoogte van een boom kunnen bepalen. Samen met hun leraar bedenken ze mogelijkheden om dat te doen. Ze proberen twee technieken uit: werken met een blad papier waaruit ze een rechthoekige driehoek vouwen en de techniek waarbij ze de slagschaduw van het ei-

gen lichaam vergelijken met die van de boom. De resultaten worden vergeleken.

Muzische vorming

Kenny (5) bespeelt de grote trom in het orkest. Daarbij volgt hij een grafische partituur. Staat de trom groot getekend, dan mag hij luid op de trom slaan. Staat de trom klein(er) getekend, dan moet hij zacht spelen. In de partituur wordt de trom in vier groottes afgebeeld. Dat nodigt uit tot juist schatten.

De wijze waarop leraren de ontwikkelvelden met elkaar verbinden, is afhankelijk van de wijze waarop ze hun onderwijsinhoudelijk aanbod organiseren. *Zin in leren! Zin in leven!* biedt daarbij ruimte voor allerlei arrangementen, zoals werken vanuit belangstellingscentra, werken met leergebieden, thematisch en cursorisch werken ...

Om tot verticale samenhang te komen, zijn in het leerplanconcept leerlijnen met ontwikkelstappen opgenomen. Die leerlijnen documenteren de ontwikkeling van kinderen van 2,5 tot 12 jaar. Er wordt met brede referentieperiodes gewerkt, waaraan specifieke inhouden en beheersingsniveaus gekoppeld worden. Het gaat om een aanduiding van de gevoelige periodes waarbinnen een bepaalde ontwikkeling nagestreefd kan worden.

Hieronder geven we een voorbeeld van een leerlijn bij 'socio-emotionele ontwikkeling' op de Zill-site.

The screenshot shows the Zill website interface. At the top, there is a navigation bar with 'CONCEPT', 'LEERINHOUD', 'BIB', and 'SUPPORT'. Below this is a red header with the 'ZIN IN LEVEN' logo and the text 'RELATIONELE VAARDIGHEDEN'. A breadcrumb trail reads 'Socio-emotionele ont...' / 'Relationele vaardigh...' / 'SERV1'. A toolbar contains various icons for navigation and search. The main content area is titled 'Zich engageren in relaties, daar deugd aan beleven en zich daarover uitdrukken'. It features a vertical timeline with two age ranges: '2.5 - 4 J' and '2.5 - 12 J'. Under '2.5 - 4 J', there are two text boxes: 'Ervaren dat er ook anderen aanwezig zijn in de klas en op school - interesse tonen voor leeftijdsgenoten en speelkameraden - samen met anderen spelen en werken - voorkeur ervaren voor sommige leeftijdsgenoten' and 'Actie ondernemen om tot interactie te komen binnen een vertrouwde relatie - zich uitgedaagd voelen om buiten het eigen gezin relaties aan te gaan'. Under '2.5 - 12 J', there is one text box: 'Stilstaan bij wat vrienden voor hen betekenen, dit doorvoelen en daar uitdrukking aan geven - dankbaar zijn voor de vriendschap die men in zijn leven ervaart - in vriendschappen een diepere dimensie van het leven op het spoor komen'. On the right side, there are buttons for '< VOORIG DOEL' and 'VOLGENDE DOEL >', and tabs for 'Praktijk', 'Begrippen', and 'OD/ET'. Below the tabs, it says 'Geen praktijkvoorbeelden' and 'In de bib'.

Dat *Zin in leren! Zin in leven!* voor de hele basisschool geldt, garandeert dat de overgang tussen kleuter- en lager onderwijs alvast zonder drempels kan verlopen.

Het schoolteam hanteert uitdagende en haalbare doelen

Zin in leren! Zin in leven! nodigt lerarenteams uit om op een gepaste wijze ambitieus te zijn voor elke leerling. Onder 'gepaste wijze' verstaan we dat leraren en leerlingen uitgaan van realistische verwachtingen. De 'te verwachten leeruitkomst' bij elk ontwikkelveld en elk ontwikkelthema suggereert daarbij een leerrichting waarin we elke leerling voortdurend willen zien evolueren. In de inleidende visiestukken bij het leerplanconcept wijzen de ontwikkelaars op het belang van 'intentioneel leren vanuit een focus'. Dat houdt in dat de na te streven doelstellingen bepaald worden vanuit drie kernvragen:

- Wie zijn de leerlingen?
Wat zijn hun onderwijsbehoeften?
- Wat biedt/vraagt de context?
- In welke mate realiseren we het leerplan?
Hoe inspireert het leerplanconcept ons om ervaringen te verbreden en te verdiepen?

Het schoolteam expliciteert de doelen en de beoordelingscriteria

Het is belangrijk dat de leerlingen weten welke criteria bij de beoordeling in rekening gebracht worden. Gaat het bijvoorbeeld enkel over het resultaat of wordt ook het proces beoordeeld?

Gaat de aandacht naar kennis, vaardigheid of naar beide? Binnen *Zin in leren! Zin in leven!* houden we een pleidooi om bij het bepalen van de focus de leerling te betrekken. Dat komt zowel het leren an sich als de leermotivatie ten goede. Bovendien helpt het expliciteren van de focus voor de leerling ook bij de leerlingenevaluatie, die daardoor gericht en effectiever kan zijn.

Zin in leren! Zin in leven! draagt ook op andere wijze bij aan onderwijskwaliteit

Het ROK verwacht onderwijskwaliteit op het vlak van de onderwijsleerprocessen en de wijze waarop leraren samen vormgeven aan de leef- en leeromgeving. In *Zin in leren! Zin in leven!* reiken we daartoe zeven wegwijzers aan die de krachtige leeromgeving kenmerken die nodig is om de vooropgestelde harmonische ontwikkeling van leerlingen te kunnen realiseren.

- Zorgen voor een positief en veilig leerklimaat;
- Werkelijkheidsnabij onderwijs organiseren;
- Uitgaan van een gezonde leerambitie;
- Zorgen voor een rijke ondersteuning en interactie;
- Benutten van de leerkracht van individuele leerlingen en groepen leerlingen;
- Engagement van leraren vanuit een begeleidende leerkrachtenstijl;
- Bewaken van de effectiviteit van onderwijs.

Die kenmerken zijn duidelijk te verbinden met de volgende kwaliteitsverwachtingen die ROK met betrekking tot het onderwijsleerproces en de leef- en leeromgeving formuleert.

- Het schoolteam en de lerenden creëren samen een positief en stimulerend school- en klasklimaat.
- Het schoolteam en de lerenden gaan positief om met diversiteit.
- De leef- en leeromgeving en de onderwijsorganisatie ondersteunen het bereiken van de doelen.

In de ROK-rubrieken 'de school begeleidt de lerenden' en 'de school volgt de ontwikkeling van de lerenden op' vinden we kwaliteitsverwachtingen ►

die enkel ingelost kunnen worden door een leraarteam dat beschikt over een gedeelde visie op onderwijs en de ontwikkeling van leerlingen. Die visie wordt concreet in een gedeeld referentiekader. De adoptie van de ontwikkelingsgerichte visie op onderwijs uit *Zin in leren! Zin in leven!* en het gebruik van het ordeningskader van het leerplanconcept kunnen daartoe bijdragen. Zo een gedeelde visie is onontbeerlijk om te komen tot een weloverwogen en dus bewuste organisatie van de negenjarige basisschoolloopbaan van leerlingen.

Bij de evaluatie van leerlingen, enerzijds formatief (aan het leren van elke dag verbonden) en anderzijds summatief (bij oriëntering), kunnen zowel de te verwachten leeruitkomsten bij de ontwikkelvelden en -thema's als de leerlijnen ingezet worden. Zeker bij de beoordeling van de ontwikkeling van leerlingen bieden ze kapstokken aan. Ze documenteren niet alleen de beoordeling, maar reiken ook de taal aan om de evolutie van leerlingen correct te duiden en erover te communiceren binnen het schoolteam, met de leerlingen en hun ouders. Ook in het kader van een effectieve begeleiding van leerlingen (feedback, bijsturing van het onderwijsleerproces, behalen van de doelen ...) is een heldere analyse die oog heeft voor elk element van de ontwikkeling van leerlingen belangrijk. In de nabije toekomst zullen ook onze interdiocesane proeven op het leerplanconcept van *Zin in leren! Zin in leven!* afgestemd worden.

Regelmatig praktijkonderzoek naar het onderwijsinhoudelijk aanbod

De leerplanontwikkelaars kozen bewust voor een digitale uitwerking van het leerplanconcept. Zo een formaat biedt de mogelijkheid om systematisch aan kwaliteitszorg te doen. Vanuit *Zin in leren! Zin in leven!* zijn er op onderwijsinhoudelijk vlak vier kernvragen die essentieel zijn om de kwaliteit van het leerplanconcept te bewaken:

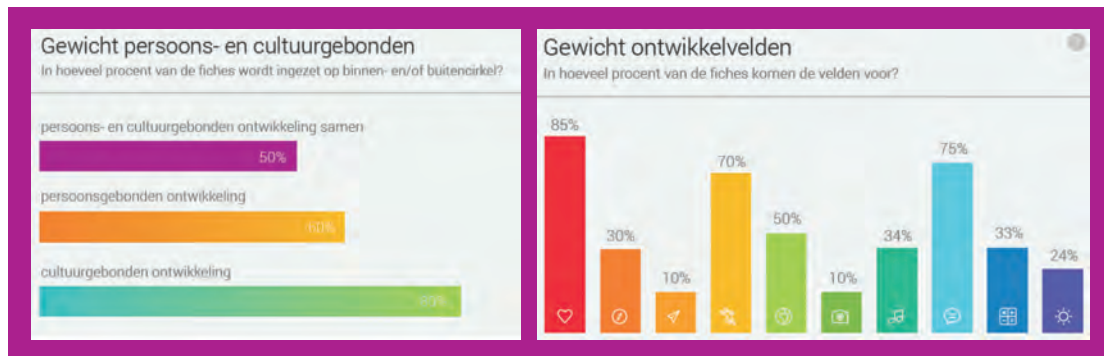
1. In welke mate zet de leraar in op persoonsgebonden en op cultuurgebonden ontwikkeling van kinderen? In hoeveel activiteiten zet hij in op een van beide of op een combinatie van beide?
2. In welke mate staat elk ontwikkelveld (voldoende) in de focus?
3. In welke mate is er aandacht voor elk ontwikkelthema? Is de verhouding waarin aan elk van die thema's gewerkt wordt voldoende in overeenstemming met de ontwikkelnaden van de leerlingen?
4. Welke samenhang wordt in de loop van het schooljaar gerealiseerd? Welke ontwikkelvelden worden in de leerarrangementen met elkaar verbonden? Welke kansen worden benut, welke blijven onbenut?

In de digitale Zill-omgeving zijn mogelijkheden opgenomen waarmee leraren en schoolleiders op een eenvoudige wijze overzichten kunnen genereren die op deze kwaliteitsvragen een antwoord bieden. Met een simpele druk op de knop kan de individuele leraar of het leraarteam, voor een gewenste periode, vanuit de digitale Zill-omgeving overzichten genereren die een antwoord bieden op die vragen. De gebruiker kan die gegevens per leerling opvragen, voor een kleine of grote groep of voor verschillende groepen. Dat maakt het mogelijk voor leraren om op basis van individuele overwegingen of op basis van het leerplandiscours binnen het team conclusies te trekken op nano- (leerling), micro- (klas) of mesoniveau (school). Die conclusies kunnen, waar gewenst, leiden tot een bijsturing van de onderwijsprak-

tijk. Dat kan de effectiviteit van het onderwijs alleen maar ten goede komen. De grafische weergave hieronder draagt bij tot een heldere beeldvorming.

Bijvoorbeeld:

Ter info: het begrip fiche verwijst naar een specifiek didactisch aanbod: een les, een activiteit ...

Leerplandiscours als parameter voor beleidsvoerend vermogen

Het beleidsvoerend vermogen van scholen kan aan veel elementen afgetoetst worden. Eén daarvan is de mate waarin het team, ondersteund door zijn schoolleiding, werk maakt van het leerplandiscours. Dat houdt onder andere teamgebonden overleg en discussie in over de uitgangspunten van het leerplanconcept, verdieping in de beschreven leerinhouden, de afstemming van de onderwijspraktijk op de inhouden van het leerplanconcept en het al eerder vermelde kwaliteitsonderzoek, waarbij *Zin in leren! Zin in leven!* als referentiekader gehanteerd wordt. Bij dat leerplandiscours zijn niet alleen leraren betrokken. Het getuigt van een hoog responsief vermogen, wanneer het schoolteam erin slaagt om het *Zin in leren! Zin in leven!*-verhaal ook te delen met haar leerlingen en de ouders, of met derden die bij de schoolwerking betrokken zijn. In dat verband vinden we de toelichting van de ontwikkelvelden en -thema's en van de eraan verbonden verwachte leeruitkomsten bij ouders en leerlingen bijzonder relevant. Zo een inhoudelijke verheldering zorgt

voor een goede kijk op de ontwikkeling die de school nastreeft. Daarbij gaat het in de eerste plaats om wat er echt toe doet: de harmonische ontwikkeling van de leerling met het oog op een gelukkig en zelfredzaam leven in en buiten de school, vandaag en morgen.

Zin in leren! Zin in leven! als krachtig kwaliteitsinstrument

Door een oordeelkundig gebruik van *Zin in leren! Zin in leven!* kunnen lerarenteams een aantal kwaliteitsverwachtingen zeker inlossen. Hoe beleidskrachtig scholen zijn, zal onder andere blijken uit de implementatieprocessen die gepaard gaan met de invoering van *Zin in leren! Zin in leven!* Scholen die het lukt om dit leerplanconcept zoals bedoeld te integreren in hun schoolwerking, beschikken meteen over een krachtig instrument dat kan helpen om aan de in het ROK opgesomde kwaliteitsverwachtingen te voldoen.

Kris De Ruyscher,
pedagogisch begeleider
Dienst Curriculum & vorming
en projectleider Zin in leren! Zin in leven!

EINDNOTEN

1. Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, Referentiekader Onderwijskwaliteit, Brussel, 2016. (Zie ook www.mijnschoolisok.be.)
2. Katholiek Onderwijs Vlaanderen, Dienst Curriculum & vorming, *Zin in leren! Zin in leven! Leerplanconcept voor de katholieke basisschool in Vlaanderen*, Brussel, maart 2017.